

УДК 94.(477.73)''18''

ВОЛОДИМИР ГАМЗА

м. Миколаїв

ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКИЙ ПАНСІОН ТА БОЛГАРСЬКІ КОЛОНІЇ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

У статті розглядаються зв'язки Південнослов'янського пансіону, що діяв у Миколаєві в другій половині XIX ст. з болгарськими колоніями на Півдні України. Зроблено акцент на тому, що у закладі, створеному і очолюваному діячем болгарського Відродження Тодором Мінковим разом з юнаками, прибулими з Балканського півострова навчалися й вихідці з болгарських поселень Бессарабії і Таврії, частина з яких пов'язала свою долю з історичною батьківщиною. Розглядаються контакти пансіонерів з громадою болгарської колонії Тернівка, розташованої поблизу міста. Наводяться факти відвідування Тернівки вихованцями Мінкова, а також відомими болгарськими діячами, які перебували у Південнослов'янському пансіоні.

Ключові слова: пансіон, колонії, болгарська громада, співвітчизники, зв'язки.

В лютому 2017 року виповнюється 150 років з часу заснування у м. Миколаєві Південнослов'янського пансіону Тодора Мінкова – навчально-виховного закладу, що у другій половині XIX ст. відіграв роль значного центру підготовки національної інтелігенції для балканських країн, насамперед Болгарії. В дійсності історія закладу є тривалішою, адже пансіон Мінкова став продовженням проекту по створенню виховного закладу закритого типу при Миколаївській гімназії.

Царський уряд розпочав заходи у цьому напрямі дещо раніше. В 1862 році було прийнято рішення концентрувати в одному місці південнослов'янську молодь, що вже навчалась в різних містах Росії, а також майбутніх здобувачів середньої освіти, які прибуватимуть із-за Дунаю. Вибір впав на Миколаїв, де мали створити відповідний пансіон [1]. Столичні чиновники сподівались, що у південному місті вихідці з відносно теплих Балкан легше звикатимуть до місцевих кліматичних умов, а завдяки його провінційному характеру будуть позбавлені спокус розгульного життя та ізольовані від «шкідливих» ідейно-політичних впливів, що мали місце у великих університетських містах – Москві, Петербурзі, Києві та Одесі. Враховувався й фактор небажаних національних впливів. Вважалось, що на відміну від Києва у Миколаєві не існувало загроз ополячення або українізації балканської молоді [2, 45]. Восени наступного року перші юнаки почали прибувати до відділення при Чорноморській штурманській роті, яка

практично вже була розформована, а її колишні кадети перейшли на навчання до повітового училища та гімназії.

Створення Південнослов'янського пансіону стало своєрідною відповіддю на відкриття навчальних закладів на території Османської імперії з боку західних держав. Здійснюючи даний крок урядовці переслідували декілька цілей, у тому числі відновлення популярності Росії серед південних слов'ян, що похитнулася після невдалої Кримської війни, а також формування у перспективі з числа випускників гімназії своєї креатури на Балканах, яку можна було б використовувати у відомій східній політиці. В 50–70-х роках XIX ст. освітні стратегії виступали одним із вагомих елементів у геополітичних зазіханнях Росії та західних держав на спадщину Османської імперії.

Доля пансіону видалась непростою - вже за два роки після відкриття за ініціативи Міністерства народної просвіти, підтриманої Миколаївським військовим губернатором Б. Глазенапом та керівництвом гімназії заклад припинив діяльність, а його вихованців розподілили на проживання у приватні квартири. Це рішення пояснювалось наступним чином. На думку чиновників слов'янські юнаки, перебуваючи в окремих приватних помешканнях швидше б «сприймали російські традиції» та інтегрувались у тогочасну міщанську дійсність ніж знаходячись у стінах корпоративного закладу, створеного за етнічною ознакою. До того ж Міністерство заощаджувало певні кошти, передбачені на оплату

персоналу та утримання приміщення для вихованців.

Проти закриття пансіону категорично виступив болгарин Тодор Мінков, який з самого початку проекту опікувався південнослов'янською молоддю на посаді вихователя-наглядача. Використовуючи свої зв'язки у Міністерстві іноземних справ Мінков понад рік переконував петербурзьких високопосадовців у необхідності відновлення окремого виховного закладу для юнаків з Балкан [2, 46–47]. Врешті решт завдяки підтримці своїх покровителів енергійний та наполегливий болгарин домогся поставленої мети – 10 лютого 1867 року за «найвищим повелінням» монарха Південнослов'янський пансіон було відкрито, причому вже у формі приватного закладу, а Тодор Мінков став одночасно його завідуючим та утримувачем. До того ж йому було надано статус «чиновника з особливих доручень при Міністерстві народної освіти» [3].

У Миколаєві заклад діяв до 1892 року (розміщувався у орендованій просторій двоповерховій будівлі на розі вулиць Нікольської і Садової) та мав ще відрізок історії з 1894 по 1906 рік у білоруському помісті Мінкова Ровини, роташованого біля містечка Дрогичин Кобринського повіту Гродненської губернії. Там він функціонував в ролі невеликого підготовчого закладу для військових корпусів. У Миколаївському пансіоні на практиці здійснювалось не лише виховання балканської молоді, а й певна учбова діяльність – підготовчі справи, вивчення основ військової справи, уроки співів і танців та інше. З 1867 по 1871 р. вихованцям викладалась болгарська мова [2, 41].

Будучи блискучим організатором та адміністратором Тодор Мінков успішно вбудував свій пансіон у своєрідний комплекс міських навчальних закладів, до якого умовно входили класична гімназія, реальне училище, а на перших порах і миколаївське повітове училище, в якому «доучували» слабо підготовлених кандидатів на навчання у середніх закладах.

У пансіоні сформувався багатоетнічний склад вихованців. Тут перебували українці, росіяни, молдовани, серби, чорногорці, греки, чехи і навіть православні араби-сирійці [4]. Втім, понад 80 відсотків від загального кон-

тингенту пансіонерів (усього близько 800 чоловік за всю історію пансіону) були болгарами. Заклад Мінкова став справжньою кузнею кадрів, що виборювали та розбудовували молододу болгарську державу. Імена принаймні 50 випускників пансіону увійшли до болгарських та зарубіжних енциклопедій. Декілька яскравих постатей в історії Сербії і Чехії також у свій час виховувались у пансіоні.

Більш ретельний розгляд результатів діяльності Південнослов'янського пансіону дає підстави зробити висновок, що проект Тодора Мінкова виявився недооціненим в історії болгарської та європейської освіти. Створений за його ініціативою, керований і частково фінансований ним заклад став не тільки школою підготовки кадрів для балканських держав, а й виконував роль освітньо-культурного і в значній мірі політичного форпосту болгарського відроджувальницького руху у Північному Причорномор'ї.

В історії Південнослов'янського пансіону є сторінки, пов'язані з болгарськими колоніями на Півдні України. Це питання майже не розглядалось у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях, присвячених закладу. Мета даної статті розглянути умови перебування у пансіоні дітей із сімей болгарських колоністів, простежити долю деяких з них, а також показати зв'язки закладу з болгарськими громадами.

Ще на етапі обговорення формату майбутнього закладу в документах Міністерства іноземних справ та Міністерства народної освіти йшлося про залучення до пансіону «болгар-колоністів, що проживають у Новоросійському краї», причому значна частина витрат на його створення покладалась на самих поселенців. Так, передбачалось за рахунок добровільних внесків колоністів «заснувати друкарню, видавати учбово-педагогічні журнали, друкувати різні підручники та інші книги на болгарській мові» [5]. Чиновники також розмірковували, що можливість встановлення контактів з болгарською діаспорою сприятиме популярності закладу на болгарських землях в Османській імперії. Про цей фактор впливу писали і болгарські просвітителі та революційні діячі. Зокрема Петар Оджаков, що певний час викладав болгарську мову у

пансіоні описуючи Миколаїв та особливості його розташування зауважив, що поруч із містом «знаходяться болгарські села (Тернівка та інші)» [2, 45].

Але розрахунки на прийняття до закладу значної кількості вихованців із середовища діаспори виявилися перебільшеними. Лише близько 30 юнаків, що прибули з Бессарабії та приазовських колоній поступили до Південнослов'янського пансіону. Це пояснюється тим, що на болгар – підданих Росії не поширювалась практика надання державних чи синодальних стипендій. За перебування дітей у пансіоні батькам доводилось сплачувати повну вартість без будь-яких компенсацій. Крім того проекту Мінкова певну конкуренцію створювала Болградська гімназія, що стала освітнім центром бессарабських болгар. Вона також мала власний пансіон. Тодор Мінков із певним скепсисом ставився до діяльності Болградської гімназії. В 1871 році висловлюючи свої міркування з приводу урядового циркуляру про надання освіти слов'янським одновірцям він згадав досвід роботи цього закладу, як далеко не найкращий. На погляд Мінкова Болградська гімназія не давала бажані результати тому, що саме середовище, у якому навчались учні цьому не сприяло. Очевидно, що завідувач Південнослов'янського пансіону натякав на послідовні намагання нової влади румунізувати навчання у гімназії, а також на функціонування у закладі болгарської мови та вивчення болгарської літератури, які на той час він вважав «для розумового розвитку і систематичної освіти...ще вельми бідними» [6]. Слід зазначити, що діяльність болгарської гімназії піддавали гострій критиці й інші діячі болгарського Відродження. Так, Любен Каравелов наголошував, що поряд із спробами грубого втручання румунської влади в кінці 60-х на початку 70-х років серед колективу та осіб, причетних до гімназії поширились чвари та інтриги [7, 39].

Посилаючись на «бідність» рідної мови Тодор Мінков водночас усвідомлював нагальну необхідність її розвитку та популяризації як на болгарських землях так і в колоністському середовищі. У цьому напрямку він наважився на конкретний крок. У травні 1870 р. настоятель пансіону разом з губернським

секретарем, видавцем-редактором «Новоросійського телеграфа» Олександром Серебренниковим звернувся до губернського начальства з проханням надати їм дозвіл видавати в Одесі щотижневик «Болгарський колоніст». Тодор Мінков покладав на майбутнє видання великі надії, сподіваючись що воно консолідує болгарську еміграцію, а також знайомитиме задунайських болгар з життям колоністів. Втім, Новоросійський та Бессарабський генерал-губернатор Павло Коцебу відхилив цей проект та не дозволив видавати вісник «із політичним напрямком» [8, 96]. Рішення посадовця відповідало новим тенденціям в урядовій політиці на послідовне скасування колоністського статусу болгар та інших етнічних груп. Вже наступного року у Російській імперії затверджено Правила щодо устрою поселенців-власників (в минулому колоністів), які проживали на казенних землях. Згідно з положеннями цього документу було скасовано стан іноземних колоністів, які тепер отримували назву поселенців-власників і переходили у підпорядкування загальним установам у селянських справах [8, 38].

Більшість юнаків із сімей болгарських колоністів потрапивши до пансіону обирали навчання у гімназії, після закінчення повного курсу якої отримували можливість вступу до університетів. Реальне училище користувалося меншою популярністю, оскільки його випускникам, що бажали отримати університетську освіту доводилось навчатись ще один додатковий рік.

У пансіоні майже всі вихованці, які прибули з Бессарабії та Таврії належали до групи «своєкоштных» і відповідно сплачували за своє перебування. Із документів видно, що за казенні гроші виховувався у пансіоні лише Петар Ранов з Болграду. За соціальним походженням більшість юнаків походила із заможних родин. Не випадково деякі з них згодом стали землевласниками в Росії, серед них Жейно Жейнов, Георгі Жеков, Малінов та інші.

Південнослов'янський пансіон об'єктивно став тим середовищем, у якому болгарини з-за Дунаю та їхні ровесники з колоній на Півдні України гуртувались на основі єдиного етнічного почуття, усвідомлюючи спільне минуле та солідарну відповідальність за подальшу

долю Болгарії. Задунайські болгари постійно інформували своїх співвітчизників, що проживали на території Російської імперії про положення та перебіг подій на Балканах. Характерно, що не менш третини пансіонерів із болгарських колоній пов'язали своє майбутнє з історичною батьківщиною. Працюючи на державних посадах, у військовій галузі, в сферах освіти, науки, культури, юриспруденції та медицини вони зробили свій внесок у її розвиток.

Із кола пансіонерів колоністів вийшли відомі діячі, що виборювали незалежність Болгарії та розбудовували молоду державу. Серед них особливе місце посідає фігура Михайла Грекова – активного учасника національно-визвольного руху, соратника Х. Ботева. Греков народився у Бессарабії в болгарському поселенні Дермендере. Після передачі частини Бессарабії до Молдавського князівства згідно із Паризькою угодою 1856 р. його родина переїхала до села Строганівка Таврійської губернії. В 1864 р. юнак одним з перших прибув до пансіону, який на той час був виховним відділенням при Миколаївській гімназії. Захопившись ідеєю звільнення Болгарії від османського панування Греков тимчасово покинув навчання. Брав участь у четі (озброєному загоні), а згодом у другій болгарській легії (добровольче воєнізоване об'єднання) у Белграді. Після її розпуску у 1868 році Греков повернувся до Миколаєва та відновив навчання у гімназії. Здобувши середню освіту Михайло Греков знову відправився до Болгарії продовжувати боротьбу проти поневолювачів і згодом увійшов в історію визвольних змагань як послідовний революціонер [9, 6–7].

У закладі Мінкова також виховувались уродженці Бессарабії сини відомого болгарського і російського юриста Порфірія Стаматова – Александр та Георгій. Після закінчення гімназії Александр за порадою настоятеля пансіону обрав військову кар'єру, дослужився до підполковника артилерії в болгарських збройних силах. Георгій, здобувши середню освіту у Миколаєві продовжив навчання в Софії спочатку у військовому училищі, а пізніше у столичному університеті отримав кваліфікацію юриста. Однак відомим Георгій Стаматов став завдяки літературній діяльності і з

часом увійшов до кола класиків болгарської національної літератури.

Помітний та неоднозначний слід в історії незалежної Болгарії залишив випускник реального училища Петар Груєв, народжений у поселенні Чемлекьой. Після закінчення військових закладів він брав участь у визвольній війні 1877–1878 рр. як ротний командир, командував полком під час сербсько-болгарської війни (1885 р.). Вихований в стінах пансіону у русофільському дусі Груєв став одним з головних організаторів невдалого державного перевороту проти князя Александра Батенберга, після чого емігрував до Росії, де дослужився до генеральського чину [10, 213].

Детальнішого розгляду заслуговують зв'язки Південнослов'янського пансіону з громадою болгарської колонії Тернівка, створеної у 1802 році. Поселення, засноване вихідцями із Південно-Східної Фракії розташовувалося у безпосередній близькості до міста на відстані 5–6 верст. В 60-х роках XIX ст. у Тернівці, що була тоді виключно болгарським селом із населенням понад дві тисячі мешканців функціонувала початкова школа, у якій навчались 123 учня (113 хлопців та 10 дівчат) [11, 201, 290]. Переважна більшість з них не мала змоги здобути середню освіту в силу недостатньої підготовки та браку коштів. Ті ж батьки, що могли забезпечити своїм здібним дітям можливість навчання у гімназії чи реальному училищі не прагнули віддавати їх до пансіону Мінкова. Адже сплачувати близько 300 крб за річне перебування учня у закладі було накладно. Батькам дешевше обходилося орендувати на обмежені терміни житло у городян, тим паче що під час канікул їхні діти знаходились вдома.

Водночас, жителі Тернівки з радістю приймали у гості болгарських пансіонерів, які бажали ознайомитись із життям своїх співвітчизників. Відомості про такі зустрічі містяться у спогадах вихованців Тодора Мінкова, а також у фондах Болгарського історичного архіву при національній бібліотеці «Св. св. Кирил і Методій», які опрацював автор статті. Вони дозволили скорегувати попередні висновки щодо наявності документів про контакти між пансіонерами та тернівськими колоністами.

Про подорож до Тернівки у своїх спогадах повідомляє колишній вихованець, гімназист Петар Абрашев, який став помітною фігурою в новітній історії Болгарії. На початку ХХ ст. він став одним із лідерів Прогресивно-ліберальної партії. З часом обіймав посади міністра торгівлі і землеробства та міністра юстиції. Політик мав здобутки і на науковій ниві – будучи професором він очолював кафедру громадянського судочинства в Софійському університеті, в 1922 році – отримав статус члена Болгарської академії наук [12, 5]. Абрашев став першим істориком Південнослов'янського пансіону. В 1909 році вийшла його книга «Южно-славянскія пансион в Николаев (Материали за историята на пансиона и биографията на неговия директор)», побудована у формі коментарів до документів із архіву Тодора Мінкова, що був переданий автору другою дружиною засновника пансіону Єлизаветою Михайлівною [13, 2–98]. Навчаючись у гімназії Петар Абрашев захоплювався історією і цікавився болгарською колонізацією Північного Причорномор'я. Звичайно предметом його інтересу була й болгарська Тернівка. На екскурсію до поселення Абрашев наважився разом з трьома друзями під час Великденських свят. Побувавши у Тернівці вихованці помітили, що тамтешні болгари святкували Великдень вже «по-російські». Колишній пансіонер зокрема пише: «У всіх оселях де ми бували, всюди бачили покладені на столі поверх скатертини яйця, паски (козунак) і печене порося, звичай, який у Болгарії не існує» [14, 100].

Про піші прогулянки до Тернівки згадував у своїх спогадах і випускник пансіону Коста Панайодов, який з часом також став відомим юристом і декілька разів обіймав посаду міністра правосуддя у незалежній Болгарії. Коста Панайодов, як і інші болгарські дослідники та політики помилково вважав, що болгарська Тернівка була започаткована «за часів Дібича Забалканського» – російського полководця прусського походження, генерал-фельдмаршала, що здійснив балканський перехід під час російсько-турецької війни в 1829 році. У Тернівці Коста Панайодов був вражений тим, як нащадки східнофракійських переселенців прагнули дотримуватись

народних традицій. Серед іншого він пише: «Місцеві болгары добре зберегли мову, одяг, погляди та звичаї. Зустрічали нас люб'язно, раділи нам, коли бачили нас в уніформах і пригощали нас» [15].

Бувати у Тернівці небайдужим пансіонерам дозволялось лише на вихідні, причому за обов'язковим дозволом керівництва пансіону. Самовільні ж походи не лише не віталися, а й суворо каралися. До драматичних наслідків призвела поїздка у поселення в квітні 1886 року вихованців Георгія Кіркова та Георгія Гешанова, що у майбутньому стали відомими революціонерами і діячами соціалістичного руху. Попри заборону начальства вони відправились до колонії із конкретною метою – на святкування «Гергьовдена» – Дня Георгія Побідоносця, який в церковно-народному календарі болгар займав чи не найперше місце. Для болгарських хлопчаків, що нудьгували за батьківщиною цей день мав особливе значення, оскільки вони носили ім'я саме цього святого, про що Кіркоров відверто заявив наглядчачу пансіону. За цей самовільний вчинок хлопців було суворо покарано – Гешанова піддано арешту на декілька днів, а Кіркова відраховано з гімназії та пансіону [16].

Тернівкою цікавились не лише вихованці Мінкова, а й відомі діячі болгарського Відродження, що нерідко відвідували пансіон. Відповідні свідчення знаходимо у спогадах колишнього пансіонера Добре Ганчева, який після закінчення гімназії продовжив навчання у Київській духовній академії, потім тривалий час вчителював, а в науковий колах був визнаний як історіограф. Ганчев повідомляє, що в 1873 році до закладу приїхав відомий болгарський «воевода» Філіп Тотю разом з молодим активним революціонером Стефаном Стамболовим, який навчався в Одеській духовній семінарії. Фактично Стамболова на той час вже виключили із закладу за зв'язки з російськими революціонерами. Згодом Стефан Стамболов заснував народно-ліберальну партію і очолював уряд незалежної Болгарії. Філіп Тотю прибув спочатку до Одеси, а потім – до Миколаєва з метою пошуку коштів для утримання своєї чети, що боролась з турецькими регулярними з'єднаннями на болгарських землях. Стамболов, супроводжуючи вже на той час легендарного ватажка до

помагав йому встановити контакти з болгарськими колоніями на Півдні України. Прибулі емісари розраховували отримати фінансові пожертви співвітчизників на справу визволення Болгарії від османського поневолення. У своїх спогадах Добре Ганчев пише, що «Філіп Тотю відвідав болгарські села поблизу Миколаєва» [17, 21]. Цілком очевидно, що йшлося саме про Тернівку, оскільки інших болгарських поселень поруч з містом не існувало. Колишні військові болгарські поселення Димово (Димівське), Щербаново (Щербані) та Вільшанка знаходились на великій відстані від міста. Достеменно невідомо наскільки вєводі вдалося залучити тернівців до фінансової підтримки його загону, але враховуючи значну активність місцевих болгар під час Кримської війни (за сприяння російським військам тернівській громаді було оголошено особисте монарше благовоління) можна припустити, що його візит не був марним. Відомо також, що на прохання Філіпа Тотю Мінков прийняв його сина Тодора до пансіону.

На жаль, до цього часу в опрацьованих документах не відкриті відомості про відвідування Тернівки самим Тодором Мінковим та про можливі зустрічі з представниками місцевої болгарської громади в стінах пансіону. Втім, із впевненістю можна зазначити, що засновник закладу цікавився приміською колонією, заснованою співвітчизниками і направляв туди відомих діячів із Болгарії.

Є підстави вважати, що подальші наукові розвідки в українських, болгарських і російських архівах дозволять знайти нові факти про контакти між Південнослов'янським пансіоном та тернівською болгарською громадою. Таким чином Південнослов'янський пансіон як освітньо-культурний центр балканської молоді на Півдні України підтримував зв'язки із болгарськими колоніями в регіоні. В його стінах виховувались діти колоністів, які здобувши середню освіту у Миколаєві продовжували свою кар'єру в Росії та в Болгарії. Пансіон як один з політичних форпостів болгарського національно-визвольного руху сприяв налагодженню взаємодії між болгарськими діячами та громадами колоністів.

Список вихованців Південнослов'янського пансіону із числа болгарських колоністів*

(Прізвище та ім'я / Місце постійного проживання / Навчальний заклад)

1. Баламезов, Бессарабія, невідомо;
2. Батьянов Лев Берлат, Молдова, гімназія;
3. Батьянов Георгій Берлат, Молдова, гімназія;
4. Беров Петар, Бессарабія, невідомо;
5. Буюклієв, Бессарабія, невідомо;
6. Греков Міхаїл Строганівка, Таврійська губернія, гімназія;
7. Груєв Петар Чемлекьой, Бессарабія, реальне училище;
8. Димов Георгій, Бессарабія, гімназія;
9. Жейнов Жейно Ізмаїл, Бессарабія, гімназія;
10. Жеков Георгій Болград, Бессарабія, невідомо;
11. Жеков Петар Болград, Бессарабія, невідомо;
12. Калінков Тодор, Бессарабія, невідомо;
13. Карамарінков Ніколай, Бессарабія, реальне училище;
14. Малінов І Болград, Бессарабія, невідомо;
15. Міндов Іван, Бессарабія, невідомо;
16. Мігітєлев Дімітр, Бессарабія, невідомо;
17. Монасуірлієв Степан, Бессарабія, гімназія;
18. Паскалов Константін Преслав, Таврійська губернія, гімназія;
19. Паскалов Ніколай Преслав, Таврійська губернія, гімназія;
20. Ранов Петар Болград, Бессарабія, гімназія;
21. Рулевській Іван Петрівка, Таврійська губернія, гімназія;
22. Русев Іван, Таврійська губернія, невідомо;
23. Стаматов Александр, Бессарабія, гімназія;
24. Стаматов Георгій, Бессарабія, гімназія;
25. Станчулов, Бессарабія, невідомо;
26. Танурков Константін Кирютня, Бессарабія, гімназія;
27. Тодоров Іван, Бессарабія, гімназія;
28. Тодоров Харалампій Болград, Бессарабія, гімназія;
29. Увалієв Влад, Бессарабія, невідомо.

* Список є неповним, оскільки місця проживання багатьох пансіонерів та заклади у яких вони навчались поки не встановлені. Невідомі й дані про вихованців із колоністських сімей, що навчались в пансіоні під час його функціонування у Гродненській губернії в 1894–1906 рр.

Список використаних джерел

1. Російський державний історичний архів (РДІА) — Ф. 733. — Оп. 78. — Од. зб. 1068. — Арк. 144—153 зв.
2. Оджаков П. В. Южно славянския пансион на г-на Тодора Николаевича Минкова в Россия — гр. Николаев / П. В. Оджаков // Материяли из историята на учебното дело в България. Свезка 2. Редактор: Н. Ив. Ванков. София, 1905. — С. 40—56.
3. РДІА. — Ф. 733. — Оп. 78. — Од. зб. 1069. — Арк. 26—28.
4. Державний архів Николаївської області (ДАМО). — Ф. 239. — Оп. 1. — Од. зб. 34. — Арк. 42—43.
5. Болгарський історичний архів при національній бібліотеці «Кирил і Методій» (БІА-НБКМ). — Оп. ПАЗ714.
6. БІА-НБКМ. — Ф. 29. — Оп. 1. — Од. зб. 1. — Арк. 39.
7. Карайванов Никола. Събития и герои от родната ни история. Книга втора (статии) / Никола Карайванов. — Одеса : Редакция на вестник «Роден край», 2005. — 210 с.
8. Грек И. Българите от Украйна и Молдова. Минало и настояще / Грек И., Червенков Н. — София : Издателска къща «Христо Ботев», 1993. — 297 с.
9. Греков Михаил. Спомени / Михаил Греков. — София : Издателство на Отечествения фронт, 1971. — 334 с.
10. Руменин Румен. Офицерският корпус в България 1878–1944 г. / Румен Руменин. — София : Издателство на Министерството на отбраната «Св. Георгий Победоносец», 1996. — Т. 1.
11. Гамза Володимир. Тернівка. Историко-етнографічний нарис / Володимир Гамза. — Миколаїв : Іліон, 2013. — 535 с.
12. Абрашев Петър. Дневник / Петър Абрашев. — София : Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 1995.
13. Абрашев Петър. Южно-славянският пансион в Николаев (Материали за историята на пансиона и биографията на неговия директор) / Петър Абрашев // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. — София: Държавна печатница, 1909. — Книга XXV. Нова редица книга VII. — 98 с.
14. Абрашев Петър. Южно-славянския пансион на Ф. Н. Минкова в Николаев (Спомени) / Петър Абрашев. — София : Придворна Печатница, 1909. — 128 с.
15. БІА-НБКМ. — Ф. 442. — Оп. 1. — Од. зб. 1. — Арк. 83—83 зв.
16. БІА-НБКМ. — Оп. ПІВ 2323.
17. Ганчев Добре. Спомени 1864—1887. Под редакцията на Стоян Аргиров / Добре Ганчев. — София : Издава Българската академия на науките, 1939. — 297 с.

VOLODYMYR GAMZA

Mykolayiv

SOUTH-SLAVIC BOARDING SCHOOL AND BULGARIAN COLONIES IN THE SOUTH OF UKRAINE

The article reveals connections of South-Slavic boarding school, which acted in Nikolaev in the second half of the XIX century with Bulgarian colonies in southern Ukraine. Emphasis is made on the fact that in the institution created and headed by the figure of the Bulgarian Renaissance Todor Minkov were trained youths not only from the Balkans, but also immigrants from the Bulgarian settlements of Bessarabia and Tavria, some of which linked their fate with the historical homeland. Separately are shown the contacts of boarders with the community of Bulgarian colony Ternivka located near the city. Revealed the facts of visiting Ternivka by Minkov's pupils and famous Bulgarian actors who were in South-Slavic boarding school.

Key words: boarding school, colonies, Bulgarian community, compatriots, contacts.

ВЛАДИМИР ГАМЗА

г. Николаев

ЮЖНОСЛАВЯНСКИЙ ПАНСИОН И БОЛГАРСКИЕ КОЛОНИИ НА ЮГЕ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются связи Южнославянского пансиона, который действовал в городе Николаеве во второй половине XIX века с болгарскими колониями на Юге Украины. Сделан акцент на том, что в заведении, созданном и возглавляемым деятелем болгарского Возрождения Тодором Минковым вместе с юношами, прибывшими с Балканского полуострова обучались и выходцы из болгарских поселений Бессарабии и Таврии, часть из которых связала свою судьбу с исторической родиной. Рассматриваются контакты пансионеров с общиной болгарской колонии Терновка, расположенной вблизи города. Приводятся факты посещения Терновки воспитанниками Минкова, а также известными болгарскими деятелями, которые бывали в Южнославянском пансионе.

Ключевые слова: пансион, колонии, болгарская община, соотечественники, связи.

Стаття надійшла до редколегії 04.11.2016